

PEDAGOGIKA

ČASOPIS PRO PEDAGOGICKÉ VĚDY

ROČNÍK IX ★ ČÍSLO 5 ★ 1959

Univ. prof. dr. KAREL GALLA

Katedra pedagogiky filosoficko-historické fakulty Karlovy university

ZA VZDĚLÁNÍ V KOMUNISTICKÉM DUCHU

1.

Naše strana vždy zdůrazňovala, že budování socialismu a vítězné dovršení jeho výstavby je neodlučně spjata s řešením otázek a úkolů naší socialistické kulturní revoluce. Významným přínosem po této stránce bylo červnové zasedání ÚV KSČ v r. 1957. Další novou etapu kulturní revoluce otevírá XI. sjezd KSČ. Ukazuje, že v období dovršování socialistické výstavby, kdy se již na obzoru začínají otevírat brány další, komunistické fáze našeho vývoje, je v popředí šíření komunistických idejí v nejširších vrstvách lidu a tedy souběžně i překonávání vlivu buržoasních přežitků a ideologií. Komunistickou společnost mohou budovat jen lidé, kteří pevně semknuti pod vedením strany budou mít hluboké komunistické uvědomění, budou prodchnuti idejemi socialistického internacionalismu a vlastenectví, socialistickou morálkou.

Dozrály také hospodářské podmínky pro nový obsah a pojetí vzdělanosti. Škola má připravit lidi tak, aby jejich všestranné vzdělání obsahovalo nejen základní poznatky vědy a techniky, ale uzpůsobilo je i pro kvalifikovanou fyzickou práci.

Hlavní zásady kulturní politiky, jak je vyznačil XI. sjezd, byly rozpracovány na letošním dubnovém zasedání ÚV KSČ v referátu s. Jiřího Hendrycha a shrnuty v usnesení ÚV KSČ ze dne 23. dubna 1959.

Směrnice, které nám strana dává na cestu za výchovou a vzděláním v komunistickém duchu, představují revoluční zvrát v školské i mimoškolské výchově a v pojetí, obsahu i metodách nabývání a uplatňování vzdělání naší mládeže i všech, kteří dále rozvíjejí své vzdělání všeobecné i odborné. Strana ukazuje, že k osvojení komunistických idejí, v boji za socialistické myšlení, cítění i jednání, za novou vzdělanost je třeba i nových cest, úzkého sepětí výchovy a tedy i celého školství se životem a v jeho rámci s výrobní prací. Vzdělání, které je jedním z důležitých pilířů pro rozvoj socialistického člověka i po stránce politické a mravní, musí být osvojováno způsobem, který zaručuje jeho ideové chápání, zžitkování pro praxi i pro ostatní využití v kulturním obohacování života pracujících. Stranické dokumenty, které vyjadřují dialektickou jednotu výchovného cíle, obsahu vzdělání a výchovných, vzdělávacích cest a pro-

středků, dávají našim učitelům, vychovatelům i pedagogické vědě bohaté popudy k rozpracování otázek tohoto nutného souladu mezi cílem, obsahem a výchovnou cestou za komunistickým vzděláním.

K objasnění některých otázek týkajících se obsahu a pojetí komunistického vzdělání je vhodné ozřejmit si povahu vzdělání, jak se jeví v protikladu společnosti buržoasní a naší, socialistické.

Vzdělání je v podstatě výzbroj, kterou si osvojujeme výchovou, jedno zda školskou či mimoškolskou, tedy i sebevzděláním, pro život ve společnosti. Sestává z vědomostí, ale také různých dovedností a návyků. Společnost — jak víme — není jedna. Prochází vývojem. Proto v každé ekonomicko-spoolečenské formaci, v každém společenském řádk je jiná výchova, jiné vzdělání. V třídních vykořisťovatelských řádk má proto nutně třídní povahu. Jako neexistuje »obecný«, všespolečenský stát a právo, nýbrž stát otrokářský, feudální atd., tak není ani takové nadspolečenské, nadtřídní výchovy a vzdělání. Tvrzení o nadtřídnosti vzdělání je součástí třídní ideologie buržoasie.

Výzbroj, kterou představuje naše vzdělání pro společenský život, je sama vzata z arzenálu poznatků, které si lidstvo nashromáždilo v pracovním procesu, při výrobě hmotných statků, a které získalo na tomto podkladě při rozvíjení vědy, techniky, ale i kulturních výtvorů uměleckých a jiných. Víme, že tato živná půda veškeré vzdělanosti, věda a technika, na pracovním výrobním procesu, na rozvoji výrobních sil založená a rozkvétající, samozřejmě zpětně působící na výrobní síly, je součástí společenského dění, a proto podléhá zákonitostem vývoje lidské společnosti, jejichž poznání skýtá marxismus-leninismus a které jsou nejobecněji vyjádřeny poúčkami dialektického a historického materialismu.

Původně soubor poznatků, vědění nebylo odtrhováno od praxe, vzdělávání se od práce. Avšak rozdělení společnosti na třídy vedlo k tomu, že bohaté vykořisťující třídy se oprošují od fyzické práce, od vlastní výroby, jež se stává údkem ujařmených, vykořisťovaných tříd. Teorie se sice rozvíjí, ale odděluje se od praxe. Vládnoucí třídy si osobují monopol na její rozvíjení a osvojování, tedy na vzdělanost, dovolující vykořisťovaným osvojit si jen nutné dovednosti pro fyzickou práci. *Engels* poukazuje na negativní stránku těchto skutečností, když praví: »Ihned prvá velká dělba práce, odluka města od venkova, odsoudila venkovské obyvatelstvo k tisíciletému otupení a měšťáky k porobení každého z nich jeho vlastním jednotlivým řemeslem. Zničila základnu duševního vývoje jedněch a tělesného vývoje druhých...« (Anti-Dühring, čes. překl. Praha 1949, str. 249.)

Buržoasie vyhlašuje slavnostně ve svých ústavách všeobecné právo na vzdělání. Tyto papírové deklarace jsou jasný doklad její formální demokracie. Což pak mohou děti dělníků a malých rolníků procházet nákladným studiem, i kdyby byla škola bezplatná, mohou je jejich rodiče udržovat na studiích? Lenin ve stati »Perly narodnické planomanie« z r. 1897 odhaluje falešné dobrodiní bezplatné třídní školy pro nebohaté. Praví: »Třídní škola se neuzavírá před nikým, kdo má prostředky k učení... v současné společnosti i ta třídní škola, která nebere žádné poplatky za vyučování, nijak nepřestává být školou třídní, neboť výdaje na vydržování

žáka po 7—8 let jsou nepoměrně vyšší než studijní poplatky, a tyto výdaje jsou dostupné jen nepatrné menšině.« (Spisy 2, čes. překl. 1952, str. 458 až 459.) Proto se *Marx* stavěl proti bezplatné vysoké škole v kapitalistickém řádu, protože tak by se vyšlo vstříc jen bohatým. Vždyť u nás před válkou pouze malé procento studentů (asi 5 %) na vysokých školách pocházelo z dělnických rodin.

V kapitalistické společnosti se dělník podílí jen malou částí na hodnotě, kterou vytváří svou prací, a tak se také jen nejnужnější částí podílí na kulturním bohatství, které se hromadí rozvojem věd, techniky i umění. Jaké vzdělání dopřává buržoasie proletariátu? Jen to nejnужnější základní vzdělání, které si vynucuje úroveň výrobních sil, a to nepatrně navíc. co si dělnická třída tvrdě vybojovává. Všechny systémy »vědeckého řízení práce« od taylorismu až k fordismu sice zvyšují produktivitu práce, ale za cenu vybičování pracovní síly dělníka, a hlavně umožňují, aby v sériové výrobě dělník se nemusil dlouho zapracovávat. Dělník nedostává odborné vzdělání, klesá na součást stroje. Proces, jenž začal v manufakturách a který odhalil *Marx* v Kapitále (kap. XII. 2), zde vyvrcholuje a obráží se i v polaritě malé vzdělanosti, která je poskytována dělníkovi proti příslušníkům vykořisťovatelských tříd a jim sloužící inteligenci. Ukazuje se, že monopolisace vzdělání v buržoasní společnosti nemusí být zaručena právně. Stačí, když je zaručena tím, že se děti proletářů do škol určených pro bohaté nedostanou pro nedostatek prostředků. Tato situace se pak obráží v tom, že lidé nejsou společensky hodnoceni podle své skutečné vzdělanostní úrovně, nýbrž podle oficiální školské cesty, kterou prošli. Povaha školy je spíše objektivním měřítkem třídní příslušnosti nežli skutečné vzdělání. Buržoasie má proto v soustavě dvoukolejného školství, lidového pro pracující a vyššího pro sebe, nejen prostředek, jak si zabezpečit vzdělanostní úroveň, ale i jak »rozpoznat« třídní příslušnost lidí.

Buržoasie upevňuje školskou soustavou i třídní hráze mezi lidmi. Školská soustava — formálně demokratická — je v kapitalistické společnosti jedním z nástrojů nedemokratické společenské hierarchie. Řeči o »svobodě« vzdělání, jeho nadtřídnosti a společenské povznesenosti jsou lži, jako řeči o buržoasní demokracii. *Lenin*, když mluvil o shodné povaze obou za vlády buržoasie, řekl: »V oblasti lidového vzdělání je tomu stejně: čím kulturnější byl buržoasní stát, tím rafinovaněji lhal a tvrdil, že škola může být nepolitická a slouží společnosti jako celku. Ve skutečnosti byla škola úplně proměněna v nástroj třídního panství buržoasie, byla skrz naskrz prostoupena kastovním buržoasním duchem, jejím cílem bylo dát kapitalistům úslužné patolízaly a zručné dělníky. Válka ukázala, jak se zázraky moderní techniky stávají prostředkem k vyhlazování miliónů dělníků a nesmírného obohacování kapitalistů, kteří z války tyjí.« (Cit. z čes. překl. *Lenin o kultuře a umění*, Praha 1958, str. 252.)

Třídnost vzdělání se neprojevuje jen v školní cestě jeho nabývání, avšak projevuje se i v o b s a h u vzdělání. Víme, jak těžce se prosazují a uplatňují vědecké objevy a pokrokové názory, jestliže se vládnoucí třída domnívá, že by podkopávaly na ideologické frontě její panství. Dějiny vědy

jsou poznamenány zápasem mezi třídami, které dohrály svou historickou roli, a třídami nastupujícími. Vládnoucí třída proto tím žárlivěji strážejí, aby do vzdělání a do výchovy nepronikaly prvky, které ohrožují po ideologické stránce její posici. Proto v arsenálu třídní vzdělanosti ve vykořisťovatelských rádech se plně uplatňuje i ideologie vládnoucí třídy, je- jímž úkolem mimo jiné je i dovozovat, že stávající společenský řád je přirozený, nutný, jediné možný. Vzdělanost, kterou skýtá vládnoucí třída i vykořisťovaným, byť bylo toto vzdělání sebe menší, je prosycena ideologií a morálkou vládnoucí třídy, jejími názory na svět, přírodu, společnost, státní moc, právo, mravnost atd. Světovým názorem, který vyhovuje vládnoucí třídě, je infikována veškerá vzdělanost, kterou vládnoucí vykořisťovatelská třída připouští. Z tohoto hlediska posuzuje správně naše strana i podmínky, za nichž probíhá naše kulturní revoluce. »Kulturní revoluce má u nás své zvláštnosti dané historickým vývojem a podmínkami naší země. Silně rozvinutý kapitalismus měl vliv na poměrně vysokou úroveň obyvatelstva a na předním místě dělnické třídy; to nám práci usnadňuje. Buržoasní demokracie předválečného Československa umožnila však buržoasní ideologii zapustit ve vědomí lidí, zejména středních vrstev, hluboké kořeny; to naši práci ztěžuje.« (XI. sjezd KSČ, str. 49.)

Proto ve vykořisťovatelské společnosti veškerý výběr toho, co má tvořit uznané a oficiální vzdělání, prochází ideologickým sítem vykořisťovatelů. Škola se zpožďuje za vývojem vědy a techniky. Bylo by však chybné se domnívat, že toto zpožďování je způsobováno pouze organizačními a jinými technickými nesnáze. Hlavním pramenem tohoto zaostávání školské vzdělanosti je ve vykořisťovatelských společnostech třídní zájem vládnoucích tříd: zadržují ze vzdělávacích pochodů vše, co ohrožuje jejich panskost, jejich ideologii. Ve výchově a vzdělání se automaticky neobráží rozvoj výroby a na ní založený rozvoj věd. Prochází složitou cestou výrobních vztahů a nadstavbových složek vládnoucí třídy, jejichž součástí je i výchovná ideologie. Přes to a snad právě proto zrcadlí se zřetelně hospodářské a politické zájmy vládnoucí třídy v souboru jí odpovídající vzdělanosti. Staří spartští otrokáři dávali své mládeži především vojenskou a tělesnou výchovu kromě hudební, v Athénách však, kde se rozvíjel obchod a kde byly v popředí politické zápasy mezi skupinami otrokářů, získává mládež i jiné, právě pro obchodní a politický život důležité poznatky. Měšťácká třída, když se utváří a hospodářsky povznáší řemeslem a obchodem v lůně feudalismu, domáhá se také jiné vzdělanosti, než jaká hověla feudální šlechtě rytířské a hlavnímu feudálovi — církvi. Tím více usiluje také o vzdělání v matematice, fyzice, chemii, vůbec v přírodních vědách a v zeměpise, zejména ovšem od doby, kdy rozvíjí manu- fakturní výrobu. Proti vzdělání založenému na latině vyžaduje vzdělání v mateřském jazyce. Feudálům však vyhovuje výchova náboženská, scholastická, později jezuitská. Buržoasie, která se v té době stavěla za nové vzdělání, je dnes brzdou pravé vzdělanosti.

Buržoasie, když se domohla politického uplatnění, dělá kompromisy s feudály v oblasti politické a s nimi i v oblasti výchovy. Je to zvláště patrné na vzdělání středoškolském, tedy na nejvyšším stupni všeobecně vzdělávací školy.

U nás buržoasní střední škola ještě v době před válkou stála na pilířích, které jí položili v rakouském mocnářství v polovině 19. stol. Tehdejší gymnasium je obrazem kompromisu, který provedla buržoasie v oblasti vzdělání. Učí se na něm náboženství, latině, řečtině, mateřskému jazyku, dějepisu a zeměpisu. Na jazykové vyučování připadá téměř 60 % veškeré výuky, na přírodopis a fyziku ani ne 12 %. A tato škola byla ve své době uznávána ještě za zvlášť dobrou proti střednímu školství v jiných zemích. Aby bylo jasno: toto vzdělání, v němž bylo mnoho novohumanistických prvků, mělo tehdy v tom, že poskytovalo znalosti cizích jazyků, i svou kladnou stránku, protože dávalo, jak praví Engels, »aspoň příležitost k pozvednutí nad omezené národní stanovisko« (Anti-Dühring, cit. vyd. str. 273 a n.). Ale bylo jednostranné, přehánělo jazykové studium kvantitativně i metodou na újmu ostatních předmětů, zvláště přírodovědeckých a nepodávalo ani náležitou znalost živých cizích jazyků, druhé to páky — podle Engelse — pro pozvedání nad úzké obzory. Brzy se objevila paradoxní situace, když ze škol vycházeli lidé přecpaní znalostmi z latiny a řečtiny a z dějepisné faktografie, kteří tím získali základní »kvalifikaci« být úředníky, řídili železniční dopravu, pracovali na poštách, v technických kancelářích, v bankách atd. Buržoasie byla nucena vyřešit ve vzdělání »svých« lidí problém, před který ji postavil rozvoj výrobních sil, rozvoj technologie, techniky a vědy. K jakému řešení sáhla u dělníků, jsme viděli: k nejpřízemnějšímu prakticismu. U inteligence problém vyřešila tím, že na všeobecnou humanitní nadstavbu, přeplněnou historismem a vyučováním mrtvým jazykům, od života odtrženou, naroubovala vysoce odborné vzdělání, po případě zřizovala střední školy, které by více napomáhaly rozvoji speciálního vzdělání (reálky apod.). Buržoasie potřebovala inteligenci, která by měla sice široké vzdělání, ale neživotné, které nic nepřinášelo k problematice současného dění společenského. pro rozvoj životní praxe a její pokrokový vývoj. Anebo inteligenci, která jí byla velmi platná svým odbornictvím ve výrobě, obchodě, dopravě, peněžnictví atd., ale která široké obzory kulturní a společenské rozpustila ve svém úzkém odbornictví. Marx již v Bídě filosofie si byl vědom, kam odbornické rozkouskování člověka ve výrobě vůbec vede. Praví: »Dělbu práce uvnitř moderní společnosti charakterizuje skutečnost, že vytváří specialisaci, odborníky a s nimi odbornický idiotismus« (Čes. překl., Praha 1948, str. 106).

Marx, jak víme, vyvozuje z povahy automatické továrny potřebu všestranného vzdělání, ale za kapitalismu je nemožné realizovat všestranné vzdělání pro dělníka, neboť tento řád poskytuje dělníkům jen nejnutnější vzdělání.

Co platí o odbornickém idiotismu, jak o něm hovoří Marx, když studuje povahu dělby práce v automatisované továrně, platí i pro úzce zaměřenou specialisovanou inteligenci. »A nejen dělníci,« praví Engels, »i třídy přímo nebo nepřímo vykořisťující dělníky jsou vlivem dělby práce porobovány nástrojem své činnosti; duševně prázdný měšťák svým vlastním kapitálem a svou dravostí po zisku, právník svými zkosnatělými právními představami, jež jej ovládají jako samostatná moc; »vzdělané stavy« vůbec různými lokálními omezenostmi a jednostrannostmi, svou vlastní

tělesnou i duševní krátkozrakostí, svým zakrněním, vzniklým výchovou přistřiženou na určitou specialitu, a doživotním připoutáním na tuto specialitu samu — i tehdy, když tato specialita je pouhou zahálkou.« (Anti-Dühring, str. 250.)

Je pochopitelné, že z obsahu buržoasní výchovné cesty k vzdělání je vyloučeno vše, co souvisí s marxismem-leninismem, vědecký světový názor, historickomaterialistický výklad dějin, osvojování si materialistické dialektiky. Tím ovšem je toto vzdělání zbaveno svých nejvědecktějších opor; i pokud jde o získání metody vědeckého bádání i pokud jde o pravdivý, na vědeckém základě založený obraz o povaze přírody, společnosti a lidského myšlení.

Třídní buržoasní pojetí vzdělání je charakterisováno dalšími rysy, které je dobře si ozřejmit, protože jsou starou výchovou a literaturou odbornou i uměleckou, buržoasním tiskem hluboko zakořeněny v myslích, přežívají do dnešní doby a znemožňují správné chápání vzdělanosti oprošťované v nastupující socialistické společnosti od starých třídních okovů a pokřivenosti falešného vědomí buržoasie.

Odtržení teorie od praxe, výchovy a jí získaného vzdělání od života vede k úzkému omezení pravého vzdělání na stránku poznatkovou, racionální. Marně pokrokoví myslitelé své doby, např. náš Komenský nebo Rousseau ve svém »Emilu« nebo Pestalozzi upozorňují, že obsahem pravé vzdělanosti je nejen něco znát, nýbrž i něco umět. Volá se po sepětí práce hlavy a rukou ve výchově, po tom, aby ve vzdělání bylo dáno patřičné místo i dovednostem nejen povahy intelektuální, ale také praktické. Ale v kapitalistické společnosti, kde je třídní rozpojení zákonitě provázeno rozporem práce duševní a fyzické, jsou tyto snahy neuskutečnitelné. Takto se ovšem dochází k intelektuální, verbální, formální, úzce faktografické vzdělanosti, s jejímiž přežitky je nutno se na cestě za komunistickou vzdělaností navždy vypořádat.

Vzdělanost, zatížená třídním buržoasním hlediskem, znetvořená ideologií vykořisťovatelské třídy, obrážela se i v postojích, které vůči kultuře zaujímali ti, jimž bylo dopřáno, aby prošli střední a vysokou školou. Velká část těchto lidí spatřovala ve školském vzdělání jen cestu ke kariéře a k společenskému uplatnění. Vzdělanost jim nebyla cestou k vysoké kulturnosti a k rozvíjení bohatého vnitřního života. Byla jim pouze — a vzhledem k jejímu vztahu k životu je to pochopitelné — cestou k laciné kariéře nebo k dosažení pochybného ideálu třídní povznesenosti nebo k získání postavení v administrativní službě, k falešně pozlacenému službičkárení vládnoucí třídě. Není divu, že mnozí po maturitě nebo po získání jiných vysvědčení uzavřeli na deset západů cestu k dalšímu vzdělávání se. Proti uvědomělým dělníkům, kteří se obohacovali poznáváním marxismu, zákonitostí společenského dění, stáli takoví lidé se středoškolským vzděláním v posici zatuchlých mumíí vůči životnímu tepu. Nedivme se, že statický postoj k vzdělání, na které měli přece oficiální doklad, jim znemožňoval chápat podstatu společenského dění, které se rozvíjelo ve světě, podstatu života, jehož brány otevřela Velká říjnová socialistická revoluce. Mnozí lidé v kapitalistické společnosti považovali cestu ke vzdělání za nutné zlo, jímž nutno projít, aby se člověk dostal

»výše« na společenském žebříčku, aby se stal »pánem«. Vzdělání nabývá povahy individualistické, je chápáno úzce jen jako možnost individuálního uplatnění, jako součást boje za »vlastní věc«. Ve společnosti konkurenčních zápasů, dravého trhu, v níž není místa pro soudružskou spolupráci a smysl pro kolektivitu, stává se i vzdělání součástí »soukromého vlastnictví« a hájemství, je kapitálem proměněným do školské přípravy, který se má pouze individuálně zrentovat a na základě něhož lze pak získávat v pohodlném zápecnictví »úroky« po celý život. A i když touha po vzdělání není jen takto hospodářsky jednostranně motivována, nese vždycky na sobě stopy individualismu. Mnozí lidé, kteří se vzdělávají z vnitřní potřeby, z radosti a z lásky k vědě a kultuře vůbec, mají sklonost k thesauraci takto získaného vzdělání. Je to »jejich majetek«, o který se nesdílejí s ostatními.

Můžeme tedy říci, že vzdělání v třídních vykořisťovatelských řádech, kterého se dostává příslušníkům jednotlivých tříd, je určováno vládnoucí třídou co do obsahu i rozsahu, prostředků i cest k jeho získávání (školskou i ostatní výchovou). Slouží k upevnění jejího panství a společenského zřízení, které obhajuje. Má tedy vzdělání povahou, pojetím, obsahem i způsoby získávání třídní ráz, což se jeví i tím, že vládnoucí třída si přisvojuje monopol na vyšší vzdělání a uskutečňuje jej různými cestami právními nebo svou hospodářskou silou.

Dělnická třída v kapitalistickém řáde bojuje za školní vzdělání pro sebe. Naše dnešní mládež už nemá náležité představy o svízelné cestě proletariátu za vzděláním. Dělnická třída si osvojuje i mimo školu vlastními prostředky cestou sebevzdělání, vzdělání všeobecné i politické, osvojuje si znalost marxismu-leninismu a pod vedením komunistické strany v tvrdých bojích získává novou vzdělanost, která se pak stává základem pro komunistickou vzdělanost ve společnosti, jež byla socialistickou revolucí osvobozena od vykořisťování.

2.

V Manifestu komunistické strany se na adresu buržoasie praví: »Ale vy tvrdíte, že záměnou domácí výchovy za výchovu společenskou chceme zrušit nejněžnější vztahy mezi lidmi. A není také vaše výchova určována společností?... Komunisté si nevymýšlejí vliv společnosti na výchovu; mění toliko její ráz, zbavují výchovu vlivu panující třídy« (Marx — Engels, Vybrané spisy I, čes. vyd., 1950, str. 43).

Povaha, cíl, obsah i prostředky výchovy a vzdělání jsou v socialistické společnosti chápány a určovány na základě poznání zákonitostí vývoje lidské společnosti, vyrůstají po nastolení diktatury proletariátu z konkrétních podmínek přechodu od kapitalismu k socialismu, z podmínek dovršování výstavby socialismu a přechodu do další komunistické fáze společenského vývoje.

Marxismus ukazuje správné, na vědeckém rozboru založené pojetí významu a poslání vzdělání při uskutečňování socialismu a kulturní revoluce. Proto musil odmítnout utopistické koncepce o přeměně kapitalis-

tické společnosti v socialistickou společnost nerevoluční cestou pomocí výchovy. Názory o všemocnosti výchovy neodpovídají poznaným zákonitostem společenského vývoje. Výchova a vzdělání jako historicko-společenské kategorie podléhají změnám, závisí na materiálních podmínkách života společnosti. Poznáním sociální podstaty těchto jevů byl umožněn teprve správný jejich výklad, pochopení jejich podstaty a úlohy, kterou mají jak pro přípravu revolučních bojů dělnické třídy, tak i pro budování nové společnosti, socialistické.

Avšak teprve nastolením diktatury proletariátu může se na podkladě rozvíjejících se socialistických společenských vztahů rozvinout nová vzdělanost a nové cesty k ní. Dělnická třída pod vedením komunistické strany stojí před úkolem uskutečnit opravdovou demokratisaci vzdělání. Pádem vykořisťovatelského kapitalistického řádu padá i buržoasní monopol na vzdělání. Je nutno poskytnout dělnické třídě a všem pracujícím, kteří byli oddalováni od kulturních zdrojů, všechny možnosti, aby mohli ukojit hlad po vzdělání. Zvyšováním jejich životní úrovně se zvyšuje i jejich kulturní úroveň.

Demokratisace vzdělání není jen aktem, který odčiňuje bezpráví minulosti. Vysoká kulturnost dělníků je podmínkou pro uskutečňování a prohlubování první skutečné, nejen formální demokracie. Aby se mohli pracující náležitě a uvědoměle podílet na státní správě v nových orgánech politické moci, na řízení hospodářství, potřebují náležité a všestranné vzdělání. Má-li socialistická společnost splnit své úkoly a dospět do komunistické fáze vývoje, potřebuje rozvíjet intenzivně výrobní síly, stupňovat produktivitu práce. Nová technologie, automatisace, komplexní mechanisace, chemisace výroby a výsledky dalšího rozvoje výrobních sil, které se ohlašují prvními předzvěstmi atomového věku, vyžadují, aby pracující zvyšovali svou kvalifikaci, aby se stále vzdělávali. Dělník přestává být přívěskem stroje, stává se hospodářem a organizátorem na svém pracovišti, novátorem, který ve spolupráci s techniky a inženýry uplatňuje svou tvůrčí iniciativu ve výrobních poradách, v brigádách socialistické práce atd. Vedle politické uvědomělosti potřebuje vzdělání všeobecné i odborné.

Lidé, kteří mají být připraveni budovat komunistickou společnost, nemohou být zatíženi buržoasními přežitky a idejemi. Proto i vzdělání, které se jim poskytuje, musí se oprostit od staré buržoasní přítěže, musí být prosyceno marxisticko-leninskou vědeckostí a musí být chápáno z hlediska své společenské podstaty a úlohy v podmínkách nových společenských nevykořisťovatelských vztahů. A tyto vztahy jedině umožňují, aby se začaly překonávat podstatné rozdíly mezi prací fyzickou a duševní, jak si to již dávno vynucuje rozvoj výrobních sil. Rozpory mezi výrobními silami a výrobními vztahy za kapitalismu se projevují i tím, že výchova a vzdělání jakožto odraz těchto výrobních vztahů nejdou »na ruku« rozvoji těchto sil. Toho si začínají být vědomi na Západě, když vidí gigantické úspěchy sovětské vědy a techniky. Země, která před čtyřiceti lety za těžkých podmínek intervencí a boje s reakcí stála před úkolem likvidovat značnou negramotnost lidu, země zaostalá, za tak krátkou dobu v dějinách společnosti se dostává na přední místo ve

výrobě, předhání vyspělé kapitalistické země a ohromuje svět svou vědou a technikou. Na Západě si začínají všimnout vzdělávací soustavy sovětské, zapomínajíce, že tato soustava a cesta vzdělání sovětského lidu je v kapitalistických poměrech nemožná.

Demokratisace a prohlubování vzdělanosti jsou neoddělitelnou součástí změn povahy ekonomické a politické. Samozřejmě, že se obrátí zpětně a plodně do dalšího mohutného rozvoje výrobních sil a produktivity práce, ale ovšem i do rozvoje vědy a techniky.

Demokratisace školství je jedním z hlavních nástrojů demokratisace vzdělání a obojí jsou součástí onoho úkolu kulturní revoluce, který spočívá v přibližování kultury, všech jejích vymožeností a statků lidu, ve zvyšování kulturní úrovně lidu a v rozvíjení jeho vzdělanostních zájmů. Tu nejde jen o vzdělání mládeže, ač tato otázka je zvláště důležitá, neboť lidé, kteří dnes vstupují do škol, mají už být budovateli komunistické fáze naší společnosti. Jde však o vzdělání všech pracujících.

Masovost vzdělávacího úsilí je možná opět jen v zemi osvobozené od vykořisťovatelských tříd. Strana jako vedoucí činitel kulturně organizačnické a výchovné činnosti dává iniciativu, popudy a rozvíjí sama prostředky k zvyšování vzdělanostní úrovně širokých mas. Stačí připomenout pouze síť stranického školení, kursy všeobecně vzdělávací a odborné, které se rozvíjejí na půdě ROH a společenských organizací vůbec, v závodech, v Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí, v mnoha osvětových zařízeních atd. Sebevzdělávací možnosti jsou u nás rozvinuty na bohaté organizační síti. Jsou nutnou součástí kulturních snah socialistických zemí. Lenin mnohokrát zdůrazňuje nutnost neustálého vzdělávání se. Usnesení ÚV VKS(b) z 8. X. 1933 klade veliký důraz na tuto nutnost. Touha ovládnout základy věd a snaha zvyšovat kvalifikaci mohou se jen na půdě socialistických vztahů plně realizovat a stát se společenským hnutím.

Vedle demokratisace a s ní spojené i masovosti je z životnění podstatným rysem socialistického vzdělání. Strana právem vyžaduje, aby lidé, kteří projdou socialistickou výchovou, byli připraveni uvědoměle se účastnit budování komunistické společnosti. Vzdělání má být jedním z hlavních pilířů jejich socialistické uvědomělosti. Vzdělání, které by bylo mrtvým inventářem v této přípravě, vzdělání formální, odtržené od života by nemohlo vytvářet budovatelské, tvůrčí osobnosti. Proto Lenin žádal, aby veškerá propagandistika vzdělávací a osvětová »nebyla odtržena od těch nejnaléhavějších potřeb každodenního života, ale aby právě vycházela z toho, jak tyto potřeby rostou...« (Lenin o kultuře a umění, str. 304). Proto i stranická propaganda i školní a mimoškolní vyučování musí se změnit v základech a zaměřit se k dalekosáhlým plánům průmyslové a hospodářské přestavby (tamtéž, str. 303). Stejně usnesení ÚV KSČ (z 23. 4. 1959) praví, že výchova musí, má-li splnit úkol v dnešní etapě kulturní revoluce, být »spjata s řešením úkolů vystavby socialismu a komunismu«.

Zživotnění výchovných a vzdělávacích úsilí nesmíme tedy chápat jen z hlediska spojení vyučování se současností, ale také z hlediska budovatelských úkolů. Socialistická vzdělanostní úsilí nabývají povahy per-

spektivní. Strana vždy zdůrazňovala výhledy na další vývojové etapy naší společnosti. Stojíme-li na prahu atomového věku, nové technické revoluce, je záhodno, aby se i naše vzdělanostní úsilí zaměřilo k těmto obzorům. Největší úspěchy této nové éry lidského pokroku razí Sovětský svaz. Stejně vítězí i jeho úsilí — a získává při tom sympatie pracujících celého světa, aby se tato revoluce obrátila k mírotvornému dobru lidstva.

Perspektivnost vzdělavatelského úsilí má se obrážet i ve výchově z á j m ů naší mládeže ve směru naléhavých potřeb současnosti a nejbližší budoucnosti. Třeba zaměřit tuto výchovu, jak upozornil s. Hendrych v uvedeném referátu, na výchovu technologů, organisátorů výroby, zkušených mistrů. Naši pedagogové a psychologové stojí před úkoly hlubšího zaměření i na výchovu zájmů naší mládeže ve směru potřeb našeho budování.

Významným rysem socialistického vzdělání je jeho v š e s t r a n n o s t. Sociální utopisté, filosofičtí myslitelé a pedagogové minulosti, kteří razili pokrokové výchovné ideje, hájili vždy zásadu všestranného vzdělání, např. Tomáš Morus na začátku 16. stol., Komenský, Rousseau, Pestalozzi a jiní. Marx vyvozuje vědecky potřebu universalitu vzdělání z povahy práce v automatizované továrně (Bída filosofie, cit. vyd. 107). A v Kapitálu (I, cit. vyd., str. 517) praví: »Povaha velkého průmyslu podmiňuje proto střídání práce, pohyb funkcí, všestrannou pohyblivost dělníka,« neboť »moderní průmysl nikdy nepokládá existující formu nějakého výrobního procesu za definitivní a nezachází s ní jako s definitivní.« Ovšem v kapitalistické společnosti tato povaha průmyslu vede k tomu, že dělník je v stálé nejistotě o svém životním postavení vzhledem k tomu, že povaha velkého průmyslu reprodukuje »ve své kapitalistické formě starou dělbu práce s jejím zkostnatělým rozdrobením« (tamtéž). V socialistických výrobních vztazích dělník nejenže nežije v takové nejistotě, protože není v područí vykořisťovatelské soustavy, nýbrž má i všechny prostředky k tomu, aby rozvíjel všestrannost i svym vzděláním a také touto stránkou své výzbroje byl v souladu s úrovní a povahou výroby. Všestrannost socialistického vzdělání nelze ovšem chápat v oné formě, jak ji měli třeba na mysli a v školách pro děti otrokářů uskutečňovali staří Řekové. Socialistické vzdělání představuje úplně jiný, nový, kvalitativně vyšší typ všestrannosti a nelze ho uvádět v stejné řadě s všestranností duchovní, tělesné a estetické výchovy, která se uplatňovala v antickém Řecku. Nutnou součástí této všestrannosti je i polytechnické vzdělání a připravenost pro kvalifikovanou fyzickou práci, nemluvíme-li ani o racionálních základech socialistické uvědomělosti, vědeckém světovém názoru, osvojení materialistické dialektiky jako nástroje myšlení a jednání.

Máme-li pochopit úkoly a sociální význam této všestrannosti, je záhodno citovat příslušnou partii Engelsových Zásad komunismu (čes. vyd., 1949, str. 37). Je dokladem toho, jak naši klasikové jasně rozpoznávali důsledky odstranění soukromého vlastnictví výrobních prostředků, pokud jde o vzdělanostní profil člověka komunistické společnosti, o jeho výchovné utváření. Engels praví:

»Stejně jako sedláci a manufakturní dělníci v minulém století změnili celý způsob svého života a stali se jinými lidmi, když byli strženi do

velkopřůmyslu, stejně tak bude společné provozování výroby celou společností a nový vývoj výroby z toho vyplývající potřebovat zcela jiné lidi a také je vytvářet. Provozování výroby společností nemohou provádět lidé, jako jsou dnešní, z nichž každý je podřízen jednomu výrobnímu odvětví, je k němu připoután, je jím vykořisťován, kdy každý může vyvíjet jen jednu svou vlohu na úkor ostatních, zná jen jedno odvětví nebo část odvětví celé výroby. Již nynější průmysl může takové lidi stále méně používat. Průmysl, provozovaný společně a plánovitě celou společností, předpokládá zcela jiné lidi, jejichž schopnosti jsou všestranně vyvinuty, kteří jsou schopni přehlédnout celý systém výroby. Dělník, podkopaný již dnes stroji, která z něho dělá sedláka, z druhého ševce, z třetího továrního dělníka, z čtvrtého bursovního spekulanta, zmizí tedy úplně. Výchova umožní mladým lidem rychle projít celým systémem výroby, umožní jim, aby postupně přecházeli z jednoho výrobního odvětví do druhého podle toho, zda jim k tomu dávají popud buď potřeby společnosti, nebo jejich vlastní sklony. Výchova je tedy zbaví jednostranného charakteru, který každému vtiskuje nynější dělník práce. Tak dá komunisticky organizovaná společnost svým členům příležitost, aby všestranně uplatňovali své všestranně vyvinuté vlohy.«

Co Engels naznačoval před více než sto lety, můžeme dnes uskutečňovat. V tom smyslu i usnesení naší strany o přestavbě školy zdůrazňuje všestrannost vzdělání na všech typech druhého cyklu středoškolského vzdělání. Na odborných učilištích učňovských i na odborných školách dostane se naší mládeži náležitě všeobecného, tedy všestrannějšího vzdělání, na dvanáctiletkách i základů pro odborné vyškolení. Všestranné vzdělání se nesmí chápat jen z hlediska osvojených poznatků, vědomostí. Patří k němu v souladu s poznáváním základů věd a techniky i souhrn dovedností a návyků, a to ovšem z hlediska našich hospodářských potřeb. Ale ne jen z hlediska tohoto. Dovednostní a návykový prvek je zdůrazněn i ve výchově estetické, tělesné, zdravotní. Soudruh H e n d r y c h řekl proto, že »naším ideálem není a nemůže být člověk nabitý všemožnými vědomostmi, získanými jen z knih, nýbrž člověk všestranně rozvinutý, duševně i tělesně od mládí připravovaný, který si hluboce váží teorie a vědy, přitom ovládá praxi a výrobu« (referát na zasedání ÚV KSČ v dubnu letošního roku). Socialistické pojetí člověka pro život připraveného a vzdělaného není zúženo na vědomostní intelektuální profil.

Klasický nástin všestranné výchovy a vzdělanosti podal M a r x v »Instrukci delegátům zatímní ústřední rady o různých otázkách« u příležitosti kongresu I. internacionály, který se konal v Ženevě v září 1866. Podle této koncepce má mládež projít výchovou rozumovou, tělesnou a technickým vyučováním (polytechnickou výchovou).

V tomto smyslu se obráží socialistické pojetí vzdělání i v jeho obsahu. Stojíme před novými požadavky na vzdělání vyplývajícími z úkolů, které nám strana vytyčuje v dnešních podmínkách dovršování výstavby socialismu a kulturní revoluce. Tu je nemožné dospět k obsahu socialistického vzdělání tím, že by se z tradičního a zastaralého učiva mechanicky vystříhovaly a ze starých učebnic slepovaly některé partie.

Nutno dát vzdělání nový smysl a obsah. To ovšem neznamená šablonovitě odmítání kulturního bohatství minulosti. Je nutno mít stále na mysli, že cesta komunistické společnosti neleží mimo dosavadní vývoj vzdělanosti a kultury, nýbrž je vyvrcholením a kvalitativně vyšší úrovní všeho pokrokového, co bylo nahromaděno minulou vědou, technikou a kulturou vůbec. Právě buržoasní výchova a vzdělanost se odchyľují od této cesty, od pokrokových tradic, jejichž nositelkou byla kdysi v svém revolučním zápase i buržoasie. Ústí do slepé uličky, zatím co dělnická třída pod vedením komunistické strany pokračuje dále v nejlepších stopách kulturního dědictví. Socialistická vzdělanost navazuje na vzdělanostní obsah pokrokové minulosti. Tak jako marxismus navazoval na vrcholy vědecké a filosofické látky minulosti, tak socialistické vzdělání navazuje na kulturní dědictví, které ještě svou životností přispívá k dalšímu vývoji socialistické společnosti

Ovšem do socialistické vzdělanosti nepřebíráme mechanicky staré učivo. Jak klasikové marxismu-leninismu kriticky přímo přeoralí veškerou kulturu minulosti, i my musíme kriticky přehodnotit starou vzdělanostní látku. Kultura, již byla sycena buržoasní společností, je - jak jsme viděli - poznamenána, ba v některých úsecích zcela přesycena názory, filosofickými, náboženskými, mravními ideami buržoasie, a nejen buržoasie, nýbrž i vykořisťovatelských tříd předchozích řádů, protože některé prvky jejich ideologie vyhovovaly kořistnickým zájmům kapitalistů jsouce v podstatě stejného druhu.

Buržoasní ideologie se nepředstavuje v staré vzdělanostní látce vždycky zřejmě, demonstrativně. Je skryta ve výběru učiva, v jeho podání a usoustavění. Mnozí, kdo prošli školou této vzdělanosti, se dostávají do rozkolísaných posic objektivismu ne proto, že by snad byli studovali přímo buržoasní filosofické idealistické směry, jako pozitivismus, pragmatismus apod., nýbrž proto, že způsobem, kterým získávali svou vzdělanost, metodami zpracování obsahu svého vzdělání, s výběrem učiva nasávali prvky objektivistické ideologie. Domnívají se pak, že tím, když oprostujeme vzdělání od tohoto nevědeckého ideologického balastu, od této ideové výzbroje buržoasie, že nějak oklešťujeme vzdělání vůbec. Naopak: oprostujeme je od nánosu, který vzdaluje člověka od pravdivého poznání skutečnosti přírodní a společenské. V Manifestu komunistické strany se praví: »Jako se zánik třídního vlastnictví jeví měšťákovi zánikem výroby samé, tak i zánik třídního vzdělání je mu totožný se zánikem vzdělání vůbec« (Marx—Engels, Vybrané spisy I, cit. vyd., str. 42).

Proti falešné a nevědecké ideologii stavíme proto vědecký světový názor a učení marxismu-leninismu jako základ, ideovou páteř celé socialistické vzdělanosti.

Marxismus-leninismus nám umožňuje, abychom vzdělání založené na studiu věd, techniky i ostatních vytvořů kultury uměli životně chápat, zaměřovat k současným úkolům, spojovat teorii s praxí. Je podkladem pro osvojování komunistického způsobu práce a morálky vůbec. Klasikové marxismu-leninismu vždy zdůrazňovali nutnost ovládnout základy vědy a techniky pro úkoly, před kterými stojí budovatelé socialismu. »Proletářská kultura musí být výsledkem zákonitého vývoje oné zásoby vědo-

mostí, které lidstvo získalo svou prací za útlaku společnosti kapitalistické...» (Lenin o kultuře a umění, str. 315). Lenin však zároveň připomíná, že musíme odvrhnout nepotřebné, mrtvé a zbytečné vědomosti, jimiž byli lidé přecpáváni ve staré škole. Proto i v dubnovém zasedání ÚV KSČ s. Hendrych zdůraznil, že staré učivo musí ustoupit nové látce, současnému stavu vědy, techniky a kultury. Strana nebojuje za zpřístupnění kulturního odpadu a braku.

Komunisté si vysoce váží pokrokového dědictví staré vzdělanosti. Zmínili jsme se již, jak Engels ocenil v podmínkách své doby i význam studia antických klasických jazyků. »Humanitní vědy a předměty estetické výchovy i tělesná výchova si musí vždy zachovat své místo, neboť z nich se člověk učí, jak kulturně užívat bohatství získaného s pomocí techniky« (z ref. s. Hendrycha na dubnovém zasedání ÚV KSČ, str. 23).

Budeme-li však podávat naši mládeži poučení o minulosti, o jejich pokrokových tradicích, ať půjde o dějiny hospodářské nebo politické, o dějiny umění, literatury, musíme ji náležitě poučit též o dějinách revolučních bojů dělnické třídy, protože naše mládež, jak ukázal na XXI. sjezdu KSSS s. N. S. Chruščov, nezná »brůzy a útrapy předrevolučních dob« a získává pouze z knih představu o vykořisťování pracujících. »Proto je velmi důležité, aby naše mladé pokolení znalo dějiny země, boj pracujících za své osvobození a hrdinné dějiny komunistické strany, aby bylo vychováno v revolučních tradicích naší strany a dělnické třídy.« (Nová mysl, zvl. číslo, 1959, str. 35.)

Klasikové marxismu-leninismu zdůrazňovali nutnost ovládnout vědy, zvláště matematiku, fyziku (včetně mechaniky), astronomii, chemii i biologii. Engels v Anti-Dühringu ukázal důležitost tohoto poznání, odmítl nesoustavné a popisné studium přírodopisu. Vzdělání socialisticky chápané a zaměřené k životu, k plnění budovatelských úkolů vyžaduje, aby do souboru všeobecného a polytechnického vzdělání byla zahrnuta látka, která buď vůbec nebyla součástí starých tradičních středních škol, anebo jen součástí škol odborných. Mezi starým všeobecným vzděláním středoškolské úrovně zaměřovaným v novohumanistickém duchu (byly doby, kdy proti ještě starší, středověké škole to byl pokrok) a mezi »odborným« vzděláním pro přípravu k povolání zvláště technického charakteru byla skoro nepopustná hráz. V školách všeobecně vzdělávacích ještě staršího typu ani fyzika, chemie, zeměpis ap. neměly domovské právo, jsouce nanejvýše encyklopedicky shrnovány v jediný skromný předmět. Tak opět v buržoasní škole znalosti, které se týkají techniky a technologie, jsou z látky všeobecně vzdělávací střední školy vylučovány. Dnes se stávají součástí této školy vedle ostatních složek všeobecně vzdělávacích a polytechnické.

Socialistické vzdělání se tedy neobrací zády k humanitní složce, naopak i tu oproštuje od zbytečné zátěže a vyzvedá v ní, co je dosud živé a co buržoasní škola často neviděla a vidět nechtěla. A místo zbytečností posouvá učivo směrem odborného vzdělání pro život potřebného, které je v souladu s výchovou veškeré mládeže k fyzické práci.

V socialistické vzdělanosti má ovšem své významné místo i znalost

mateřského jazyka, znalost naší literatury, znalost ruštiny i jiných živých jazyků.

Naprostou novým činitelem v socialistickém vzdělání je jeho složka **p o l y t e c h n i c k á**.

Pokrokoví vychovatelští reformátoři, např. Tomáš Morus a jiní sociální utopisté, usilovali o to, aby rozumové vzdělání bylo doplněno výchovou v manuální práci. Jenže ani Tomáš Morus, ani jeho následovníci nedovedli vystihnout základní zásadu polytechnické výchovy, což se podařilo teprve Marxovi. V polytechnické výchově nejde o to, aby se žáci učili vedle vyučování určitému konkrétnímu řemeslu, nýbrž aby výchova teoretická byla spojena organicky s výchovou k pracovním návykům a dovednostem. Marx ovšem nedospěl k zásadě polytechnické výchovy spekulativní cestou, nýbrž po hlubokém rozboru továrního zákonodárství a jeho dějin na anglické půdě, který mu dovedil, že »lze vyučování a tělocvik spojit s fyzickou prací, tedy také fyzickou prací s vyučováním a tělocvikem« (Kapitál I, 1, str. 513). Marx po prvé vyslovil zásadu organického sepětí teoretického poznání s návyky a dovednostmi manuálními, které se týkají zacházení s těmi výrobními nástroji, které se objevují ve všech výrobních odvětvích. Lenin několikrát zdůraznil význam polytechnické školy a polytechnického vzdělání. Již v r. 1917 naznačuje, že »bezplatné a povinné všeobecné a polytechnické vzdělání [tj. vzdělání seznamující v teorii a v praxi se všemi hlavními výrobními odvětvími] má se týkat veškeré mládeže do 16 let« (Spisy, sv. 24, 1956, str. 473). Již X. sjezd KSČ zdůrazňuje nutnost polytechnického vzdělání, stejně červnové usnesení ÚV KSČ v roce 1955. V polytechnické výchově se žáci seznamují se základy věd, s předměty, s nástroji, bez nichž by nemohli pochopit zákonitosti výroby. Na základě těchto poznatků si osvojují pracovní návyky a zároveň se seznamují se základními principy hlavních odvětví výroby.

Polytechnická výchova je tedy nutnou a významnou součástí socialistické výchovy, která právě napomáhá k tomu, aby teoretické vědomosti byly chápány ve své spojitosti a užitkovatelnosti s praxí, s výrobními odvětvími, s fyzickou prací. Bez polytechnické výchovy nemůžeme si představit proces získávání socialistického vzdělání. Hraje velkou roli v koordinaci jednotlivých předmětů všeobecného vzdělání ve vztahu k praxi. Jako si přejeme, aby dělník — má-li náležitě chápat svou práci, porozuměl nejen výrobnímu postupu, ale celé organizační práci a pochopil i ekonomickou její stránku, měl vedle odborného vzdělání i náležité všeobecné vzdělání, tak usilujeme, aby i všeobecné vzdělání poskytovalo základ k odbornému vzdělání. Polytechnická výchova je prvním, závažným stupněm k získání poznatků a dovedností nutných pro osvojení vzdělání ke kvalifikované fyzické práci na vyšším školním stupni.

Důležitým rysem socialistického vzdělání je jeho **u v ě d o m ě l o s t**. Mají-li být lidé uvědomělými a aktivními budovateli socialismu, musíme uplatňovat zásadu uvědomělosti i v jejich vzdělání. Nejde tu jen o to, aby náležitě porozuměli osvojovaným poznatkům, čili nejde jen o racionální stránku uvědomění, nýbrž i o to, aby své poznání uměli dát do služeb praxe, aby se stali tvořivými budovateli socialismu, kteří s přesvědče-

ním, oddaností a láskou přistupují vyzbrojeni poznatky a dovednostmi k své práci. Nelze oddělovat socialistické vzdělání od politické ideovosti a komunistické morálky. Osvojit si vědecký světový názor neznamená jen seznámit se s poučkami dialektického a historického materialismu, být hospodářem na svém pracovišti neznamená jenom naučit se poučkám politické ekonomie. Poznatky a poučky se musí přetavit hlubokým socialistickým přesvědčením v činorodou aktivitu. Osvojení vědeckého světového názoru — má-li se stát podkladem pro naše jednání — znamená vyvodit z poznatků a pouček důsledky pro smýšlení, cítění a jednání. Jen na tomto podkladě stane se socialistické vzdělání bezpečnou zbraní pro překonávání buržoasní ideologie a základnou pro pevné zakotvení v socialistické práci a veškerém životě. Ovšem osvojování si tohoto vzdělání vyžaduje nové metody a co nejužší spojení školských i mimoškolských cest, kterými nabýváme vzdělání, se společensky užitečnou prací, s činností politickou a s výrobní prací. Z tohoto hlediska musíme chápat i usnesení naší strany o přiblížení školy životu a výrobní práci. Soudruh A. Novotný ve svém referátu na XI. sjezdu vyzvedl, že podstatné »přiblížení školy výrobě povede ke zkvalitnění všeobecného vzdělání a vytvoří předpoklady i pro další zlepšení jejího politicko-výchovného působení v duchu socialismu«. A stejně poukázal na adresu naší inteligence, že její postoj »bude tím pevnější a její podíl na socialistické výstavbě tím větší, čím více bude spojena se životem dělnické třídy, s materiální výrobou«. A těm, kdo se obávají, že spojíme-li školu s výrobou, oslabíme tím teoretickou výuku mládeže, lze odpovědět zkušenostmi, které byly získány v tomto směru v sovětské škole a i u nás. Naopak, mládež, která své vzdělávání spojuje s výrobní prací, daleko hlouběji a odpovědněji si osvojuje teoretické poznatky. Soudruh Chruščov na XXI. sjezdu KSSS na základě zkušeností dovozuje, že spojení výuky s prací ve výrobě prohlubuje význam získaných vědomostí.

Proti statickému vzdělání, jakého jsme byli svědky u buržoasní inteligence, vyznačuje se socialistické vzdělání svou dynamičností a průběžností. Uvědomělí pracovníci, aby se mohli právě tvořivě a novátorsky uplatnit ve výrobě, zvyšují stále svou kvalifikaci po stránce odborného, ale též všeobecného vzdělání. Rozvoj vědy a techniky ani nedovolí, abychom v socialistické společnosti se neustále nevzdělávali. Nikdo nevystačí se školním vzděláním sebe důkladnějším. Proto nabývají v socialistické společnosti zvláštního významu nové prostředky, které se rozvíjejí všem pracujícím k doplnění jejich vzdělanosti. Různé formy postgraduálního a rozšiřovacího studia stanou se záhy všeobecně uznávanou a používanou nutností. Jsme svědky toho, jak práce osvobozená od vykořisťování se stává v socialistických společenských vztazích radostí a potřebou. Vzdělání, které bylo dříve odtrženo od praxe a výrobní práce, a které se dnes spojuje co nejtěsněji s výrobní prací a životem, stane se rovněž součástí práce, životní potřebou jako práce sama.

Dělník v kapitalistickém období nemohl mít zájem na práci. Byla mu lopotou, a jak ukázal Marx, něčím vnějším, co nepatřilo k jeho bytosti. Neměl zájem a ani volnou chvíli k tomu, aby zvyšováním své kvalifikace přispíval k rozvoji této práce. Byl by tím jen více přispíval k svému

vlastnímu ujařmení. V socialistické společnosti čím více se rozvine produktivita práce, tím více budou mít pracující v o l n ě h o č a s u k tomu, aby rozvíjeli své vzdělání a svou pracovní kvalifikaci a aby se také současně stále více podíleli na kulturním životě společnosti.

Stojíme tedy před novou epochou v uskutečňování kulturní revoluce i na poli vzdělání. Tento výchovný a revoluční kulturní proces, jehož součástí neodlučitelnou a nutnou je nový obsah, pojetí a nový způsob získávání vzdělání, se může uskutečnit pouze za intenzivní spolupráce školy a ostatních vzdělávacích a výchovných institucí se závody, se společenskými organizacemi, s osvětovými zařízeními, avšak pouze za vedení naší komunistické strany. Jedině strana může na základě poznávaných zákonitostí vývoje společnosti a na základě zjištění konkrétních podmínek naší cesty k budování a dovršování socialismu dát nám nejen základní linii naší kulturní revoluce v oblasti výchovy a vzdělání, ale sama přispívá i k její realizaci podstatně svou kulturně organizačskou i výchovnou činností. Tato její činnost se netýká jen mládeže, která dnes vstupuje do škol, ale také všech pracujících — dělníků, rolníků, inteligence. Vedoucí úlohu strany nutno zdůraznit, právě pokud jde o otázky socialistického vzdělání, protože nesprávné, objektivistické a pozitivistické chápání jeho společenské povahy a funkce by mohlo vést k přezírání vedoucí úlohy strany, která na tomto úseku kulturní revoluce je stejně významná, jako v celém ostatním revolučním boji za vítězství socialismu.